

УДК [39:316.723:35](477)

ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ЕПОХИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

У даній статті розглядається зародження й розвиток ігрового відтворення середньовічної військової справи в Україні. Аналізується типова модель створення клубу історичної реконструкції, простежується поширення мережі цих клубів у 1990-2000-х роках. Приділяється увага також місцям (просторам) реконструкції та субкультурному фольклору історичних реконструкторів.

Ключові слова: військово-історична реконструкція, історичне фехтування, лицарській бій, субкультура.

Наприкінці 1980-х років в Україні з'явилося і стрімко здобуло популярність явище *військово-історичної реконструкції* – відтворення матеріально-технічної культури та подій (в ігровій формі) певної історичної епохи із використанням археологічних, письмових та образотворчих джерел.

В якості структурних передумов цього явища можемо назвати, по-перше, фольклорні реконструкції і взагалі цікавість до «етнічних старожитностей», роздмухані в СРСР з кінця 1960-х рр., і, по-друге, військово-патріотичну пошукову роботу, здійснювану центрами позашкільної освіти також ще за радянських часів.

Якщо враховувати ці передумови, не викликає подиву, що новітній рух військово-історичної реконструкції в Україні ділиться на два великі напрямки: реконструкцію середньовічну/ранньомодерну та реконструкцію військових подій ХХ століття (передовсім дві світові та громадянська війна). У даній роботі ми зосередимось виключно на першому з цих напрямків.

Військово-історична реконструкція епохи Середньовіччя за роки свого існування в Україні встигла випрацювати власну субкультуру. Поле дискурсу й практик цієї субкультури частково перетинається з полями інших, тісно пов'язаних з нею субкультур: рольовиків/толкієністів, рокерів/металістів та неоязичників. Реконструктори нерідко є водночас «адептами» і цих субкультур або декількох із них.

Наукове вивчення практик військово-історичної реконструкції епохи Середньовіччя в Україні не надто розвинене: узагальнюючі монографічні або дисертаційні дослідження відсутні, однак є низка статей, написаних переважно істориками, фольклористами [1; 12], а також спеціалістами з туристичної галузі та економічної географії [2; 4]. Цікаво відзначити, що у 2013 р. Державним центром позашкільної освіти (м. Київ) була розроблена програма науково-технічного напрямку «Історична реконструкція», яка включає теоретичне вивчення й практичне опанування методів реконструкції військової справи пізнього Середньовіччя [9].

Як стверджують самі реконструктори (одеські, але, на наш погляд, це типова ситуація), їхня діяльність бере початок від толкієністських компаній кінця 1980-х рр., що збиралися у певних місцях (Ланжерон), організовували виїзди за місто, розігрували сцени з творів Дж. Р. Р. Толкієна й намагалися відтворити матеріальну культуру персонажів [10]. Незабаром з цього середовища виокремилась частина людей, зацікавлена у дбайливій реконструкції військових, побутових та духовних аспектів життя певної історичної епохи. Таким чином відбулося розмежування на «рольовиків» та власне «реконструкторів», хоч межа між ними лишається примарною.

Відомо, що вже з середини 1990-х рр. військово-історичну реконструкцію епохи Середньовіччя йменували «лицарськими боями» або «середньовічним боєм». У травні 1998 р. в Кам'янці-Подільському відбувся один з перших «лицарських фестивалів», приурочений до дня міста. Він не так орієнтувався на реконструкцію

певної епохи або місцевості, скільки робив ставку на розважально-змагальний аспект боїв у обладунках на мечях. Ці перші фестивалі (серед них «Соколинний кубок» 1999 р.) сучасні кам'янецькі реконструктори називають «псевдолицарськими» [13] саме через відсутність свідомо відтвореної автентичної складової.

На рубежі 1990-2000-х років відбувається стрімке поширення мережі реконструкторських клубів. Зазвичай вони утворювались за схожим принципом: у населеному пункті з'являлась ініціативна група людей (часто – компанія з 3-4-х чоловіків), вони виїжджали на якийсь фестиваль або полігонну гру (про типологію реконструкторських ігр див. далі), переймали досвід вже існуючого клубу(-ів) й за його (їхньої) допомоги починали власну «розкрутку». Найважливішими етапами цієї «розкрутки» була купівля або майстрування обладунків, ігрової зброї та цивільного костюму певної епохи, організація тренувань і, врешті-решт, локальних ігор та фестивалів.

Відтворити хронологію виникнення й розвитку окремих клубів військово-історичної реконструкції надзвичайно важко, оскільки такі клуби часто є неформальними, невеликими за кількістю членів. Нерідко вони припиняли своє існування, не залишивши по собі жодних свідчень, окрім спогадів учасників. Тому, на наш погляд, більш доцільно зосередитись на історії реконструкторських фестивалів та з'їздів.

Найдавніші всеукраїнські фестивалі історичної реконструкції – «Стародавній Меджибіж» (з 2003 р.), «Terra Heroica» (з 2004 р., Кам'янець-Подільський), «Ту Стань!» (з 2006 р., с. Урич Львівської обл.), як не дивно, пережили більш пізні й продовжують проводитися сьогодні (детальніше про них – далі).

У 2006 р. львівський клуб історичної реконструкції «Срібний вовк» організував міжнародний фестиваль середньовічної культури «Львів Стародавній», майданчиком проведення якого було обрано музей народної архітектури та побуту «Шевченківський гай». Тематика фестивалю – Львів XIV-XV ст. (час «найбільшого розквіту

міста»). Учасники військово-історичного аспекту реконструкції представляли 5 країн і не були об'єднані певним стилем. Вдруге і втретє даний фестиваль проводився відповідно у 2010 та 2012 рр.

У 2007 р. у Луцькому замку було проведено фестиваль «Сталева троянда». Принципи розвитку реконструкторського руху в цей час можна вловити за такою деталлю: організацією даного фестивалю займалась Одеська (!) обласна федерація бойових мистецтв і оздоровчих систем, до якої долучився луцькі клуби «Хелм» та «Братство Рицарське Землі Волинської» [17]. Фестиваль не мав чітко визначеної стилістики й робив акцент на розважально-змагальному аспекті «лицарських» боїв. Як можна зрозуміти, на середину 2000-х років реконструкторський рух вже мав потужні організаційні форми – регіональні та міжрегіональні об'єднання та асоціації.

На рубежі 2000-2010-х рр. спостерігається поширення локальних та регіональних фестивалів історичної реконструкції, які мали незначну тяглість або не мали її зовсім: 2008-2011 рр. у Чернігові проходив «Мстислав Fest», у 2012 р. у Тростянці (Сумська обл.) – фестиваль «Стара фортеця», у 2011 р. у Білгород-Дністровському, окрім регулярних заходів, що відбувалися за підтримки одеських реконструкторів, проводився фестиваль «Білий бастіон», спрямований на «відтворення традицій культури середньовічного побуту» [20]. Військово-історичний аспект останнього переслідував в якості мети не видовищність (як це було у перерахованих вище фестивалях), а обмін досвідом серед любителів старовини.

Поєднання цієї мети із видовищністю натомість можна знайти у заходах військово-історичної реконструкції, присвячених певним битвам – зокрема у 2009 році відбулось відтворення Зборівської (1649 р.) та Хотинської (1621 р.) битв. У ньому взяли участь реконструктори, які спеціально займаються строєм, зброєю і тактикою XVII ст.

Найбільшим досягненням руху військово-історичної реконструкції епохи Середньовіччя в Україні можемо вважати

відкриття у 2010 р. «Парку Київська Русь», побудованого у с. Копачів Київської обл. на кошти благодійної організації «Слов'янський фонд». Незважаючи на приватний характер парку, науковим керівником проекту є заступник директора Інституту археології НАНУ Г. Ю. Івакін [5]. Парк відтворює київський дитинець X-XIII ст., проводить регулярні фестивалі історичної реконструкції тощо. Аналогічним за масштабом досягненням російських реконструкторів епохи Середньовіччя ми вважаємо зйомку документального фільму-реконструкції «Один в минулому» [11].

Наприкінці 2016 р. міністерство молоді та спорту України внесло до реєстру визнаних видів спорту «середньовічний бій» [16].

Події останніх років продемонстрували те, що реконструктори епохи Середньовіччя в Україні – люди здебільшого пасіонарні й не стороняться громадсько-політичної діяльності. Учасник вінницького клубу історичної реконструкції «Білий вовк» М. Шимко загинув від кулі снайпера на Майдані 20.02.2014., а засновник історико-патріотичного клубу «Порубіжна варта» А. Калін – під час пожежі 02.05.2014. в Одесі. Крім того, політичні події внесли корективи й в саме життя клубів та фестивалів. Щорічний фестиваль «Сталева ліга», який проводився в Одесі з початку 2000-х років (точний рік заснування важко встановити) у 2014 р. переїхав до Судака у зв'язку з політичною еміграцією свого головного організатора, Д. Кокшарова та деяких його однодумців [21].

На сьогодні (2017 р.) клуби історичної реконструкції епохи Середньовіччя (або ж клуби історичного фехтування) існують в кожному обласному центрі України, а також у містах, сприятливих для цього своїми історичними пам'ятками (Кам'янець-Подільський, Білгород-Дністровський, Хотин, Меджибіж тощо). Деякі з них зосереджуються на військово-історичній реконструкції певної епохи: кл. «В'єверица» (Київ) – Київського князівства XI-XIII ст. [7], «Вітальєри» (Дніпро) – Північної Європи XIV-XV ст. [8]; деякі беруться за реконструкцію конкретного матеріалу одразу декількох

епох: «Тангар» (Одеса) – Англії XIV-XV ст. й мушкетерів гетьмана І. Виговського [14], «Кам'янець-Подільське військово-історичне товариство» – охоронців Кам'янецької фортеці другої половини XV ст., першої третини XVII ст., початку XX ст. [15]; нарешті, деякі клуби не прив'язуються до епохи й території («Лучеськ» з Луцька, «Шпора» з Житомира та ін.).

Як загалом у світі, популярними місцями військово-історичної реконструкції епохи Середньовіччя є фортифікаційні споруди, побудовані у відповідні час. Їхня оборонна функція з XVIII-XIX ст. була зведена нанівець, а самі споруди часто перетворювались на руїни. Проведення фестивалів історичної реконструкції – можливість регулярно проводити косметичні ремонти й підтримувати пам'ятки старовини у принаймні привабливому для туристів вигляді. В Україні найбільш найбільш знаними місцями такого типу є Меджибіж, Кам'янець-Подільський, Хотин та Білгород-Дністровський.

У Меджибожі з 2003 р. регулярно проводиться фестиваль «Стародавній Меджибіж» (у 20-х числах серпня), а з 2010 р. – ще й «Зимова вежа» (у перші вихідні після Різдва). Організаторами виступають хмельницький клуб військово-історичної реконструкції «Воїн» та Державний історико-культурний заповідник «Меджибіж» (подібну співпрацю між реконструкторами та адміністрацією бачимо практично в усіх випадках таких фестивалів).

У Кам'янці-Подільському з 2004 р. проводиться найбільший у Європі фестиваль військово-історичної реконструкції XVII ст. «Тerra Heroica». Для нього характерне дбайливе дотримання форм одягу, обладунків, зброї і тактики зазначеної епохи. З-поміж учасників конфліктів відтворюються («відігруються») українські козаки, московські стрільці, війська кримських татар і трансильванців, а також інші європейські збройні формування (мушкетери, гайдуки). Реконструються піший та кінний бої, стрільба з легких гармат та ручної вогнепальної зброї; інші атрибути поля бою (спалюються

бутафорні «хатки», сигнали підрозділам передаються за допомогою тулумбасів та литавр тощо) [13].

Дещо інша специфіка у щорічного фестивалю «Ту Стань!», який проводиться у с. Уричі Сколівського р-ну Львівської обл. з 2006 р. Його військово-історична тематика – Давня Русь, Галицько-Волинське князівство й татарські набіги на нього. Крім звичайного для таких заходів відтворення строю-обладунків-зброї, у 2009-2010 рр. під час групових боїв тут застосовувались реконструйовані металеві машини й таран – для штурму фортеці [19].

У 2010-2011 рр. на базі Хотинської фортеці проводився масштабний міжнародний фестиваль «Битва націй», в якому брали участь учасники з 4 та 7 держав відповідно (Україна, Росія, Білорусь, Польща, на другий рік до них долучилися команди з Німеччини, Італії та Канади). Організатором виступила харківська «Асоціація реконструкторів Середньовіччя України», а вже в наступні роки «Битва націй» почала «переїжджати» з країни до країни: у 2012 р. вона відбулася вже у Варшаві за сприяння «Міжнародної асоціації історичних реконструкторів Середньовіччя» (12 національних команд) [6]. Завдяки матеріальній та організаційній базі, залишеній у Хотині після цього фестивалю, у ньому почав регулярно проводитися фестиваль «Середньовічний Хотин». У 2012 р. під час цього фестивалю вперше в Україні відбулась реконструкція масового кінного бою, а також зіткнення на списах.

З 2012 р. у с. Пересопниця Рівненської обл. клуб історичної реконструкції «В'єверица» разом із культурно-археологічним центром «Пересопниця» проводить фестиваль історично-реконструкції X-XIII ст. «Русь Пересопницька» Перед учасниками фестивалю ставляться жорсткі вимоги історичної відповідності (автентичності): реконструйована зброя повинна бути входити до арсеналу обраної території та епохи, її масово-габаритні показники повинні збігатися з оригіналами (виключення – кистені, клівці та сокири з довжиною лека до 5 см), однак наконечники списів та рогатин при цьому

повинні підтуплюватися, наконечники стріл та сулиці – виготовлятися з м'якого амортизуючого матеріалу [3].

В Одесі та Одеській області найбільш потужними фестивалями історичної реконструкції на сьогодні є «Порохова вежа» (проводиться у травні на базі парку ім. Т. Г. Шевченка), «Каста Монкастро», «Кубок Бессарабії» та «Аккерманський клинок» (на базі Білгород-Дністровської фортеці). Вони не мають жорстко-заданої історичної тематики, учасники реконструюють матеріально-технічну й тактичну базу тих епох і територій, яку обрали самі або яка підтримується їхнім клубом.

Військово-історичну реконструкцію можна уявити як систему діяльності, в якій беруть участь окремі індивіди (реконструктори) та групи (клуби, асоціації).

Первинною складовою цієї діяльності є дослідження певного періоду за наявними джерелами (письмовими, археологічними, іконографічними) та науковими публікаціями. Певна частина реконструкторів з необхідністю має історичну або археологічну освіту, а деколи – й науковий ступінь. Більшість, втім, опановують навички з опрацювання історичних джерел самотужки або за допомогою більш досвідчених членів клубу. Особливе значення для реконструкторів мають археологічні та іконографічні джерела, оскільки дозволяють безпосередньо побачити, як виглядав стрій, зброя, постава військовиків обраної епохи.

Другою складовою є купівля або самостійне створення історичного костюму та ігрової зброї. Цей процес є найбільш працемістким і проблематичним, оскільки потребує розв'язання цілої низки принципових питань: щодо відповідності матеріалу, кольору, крою або форми, масо-габаритних показників зброї, а відтак – правового статусу такої зброї. Новачки часто купують перші екземпляри одягу, амуніції та зброї, благо «завдяки Інтернету, в Україні давно вже сформувався ринок таких речей» [13]. Однак у багатьох реконструкторів можна зустріти свідоме бажання виготовляти «історичні речі» власноруч, що обумовлює тісний

взаємозв'язок між військово-історичною реконструкцією та опануванням традиційних ремесел (ковальства, автентичного шиття, теслярства, гончарства тощо). Ця складова передбачає і регулярні тренування з реконструйованою зброєю, без яких її застосування у ігровій практиці втрачало б сенс.

Третьою складовою є власне застосування знань, навичок та речей під час ігрових реконструкцій. О. С. Петренко пропонує таку типологію реконструкторсько-рольових ігор відповідно до їхнього масштабу: настільно-словесні або текстові ігри; кабінетні/кухонні ігри, на субкультурному слензі – «лангедоки» - ті, що відбуваються у невеликому, закритому приміщенні («павільйоні») й передбачають участь не більше 50 людей; міські ігри (локальні турніри, змагання між клубами); полігонні або польові ігри – найбільш масштабні, передбачають виїзд до певної локації (зазвичай поза населеним пунктом) й тривають від кількох днів до тижня. Однією з форм реконструкторських заходів є конвент – планове зібрання реконструкторів для обміну досвідом та спілкування.

Організація полігонної гри або фестивалю реконструкції передбачає появу ідеї/концепції у «майстра» або «майстерської групи» (ініціаторів). На її продумування може витратитися від декількох місяців до року. За наявності «майстерської групи» її представники розподіляють між собою обов'язки з розробки загальної концепції, сюжетної лінії (якщо вона є), нагляду за відповідністю стилістики обраній епосі, взаємодії з органами влади, охорони, медичного та харчового забезпечення учасників гри. «Майстри локацій» відповідають за гру на певній ділянці території (якщо полігон поділено на «табори», команди). «Майстер мертв'ятника» займається організацією роботи з гравцями після можливої смерті їхнього персонажа». «Ігротехніками» називають гравців, чиї персонажі безпосередньо підпорядковані майстрам і використовуються як службові для просування сюжету [12].

Під час полігонних ігор і турнірів реконструкція самих боїв підпорядковується певним жорстко заданим правилам. Двобої

окремих реконструкторів зазвичай визначаються категоріями «щит-меч» (обидва гравці мають і щит, і клинкову зброю), «меч-меч» (без щитів), «алебарди». Групові бої проводяться серед груп з рівною кількістю учасників (5x5, 21x21) і зазвичай називаються «бугуртами».

Під час «бугуртів» кожен боєць може «витримати» певну кількість ударів, «хітів», після чого зобов'язаний вийти з бою або впасти на землю, вдаючи мертвого. Фестиваль історичної реконструкції «Русь Пересопницька», наприклад, так регламентує допустимі зони ураження клинковою та ударною древковою зброєю: шолом, корпус, стегна, біцепси; древковою колючою зброєю: корпус, стегна, біцепси [3]. Правила регламентують такі деталі, як «за наявності шолома без бармиці і без наносника забороняється наносити удари (або їх позначення) в район шиї і обличчя».

Під час турнірних змагань попередні бої зазвичай проводяться за круговою системою, фінальні – за олімпійською.

За роки свого існування реконструкторських рух в Україні спромігся сформувати власну субкультуру із власним сленгом, фольклором, стереотипами та ідентичностями. Фольклор реконструкторів в Україні досліджувався Л. Алещенко [1]. Серед найбільш популярних жанрів вона називає анекдот, лінгвістичні ігри, фольклор мовленнєвих ситуацій, тематичні фольклорні наративи. Субкультурний фольклор відіграє важливу роль у системі військово-історичних реконструкцій, «цементуючи» комунікативні зв'язки, утворюючи образ відносно закритої спільноти, що володіє «езотеричним» знанням.

Всередині субкультури виробилась певна типологія самих реконструкторів відповідно до їхніх цілей та «глибини занурення» у старовину: власне реконструктори, які дбайливо ставляться до відтворення матеріально-технічних деталей («олов'яні гудзики у татарської кінноти» [13]); «файтери», зацікавлені передовсім у силових змаганнях; «гобліни»/«покемони»/«марсіяни» - люди, які взагалі «не керуються принципом історичності при формуванні

особистих комплектів», що може передбачати «неконтрольоване використання сучасних речей та матеріалів» або «хаотичний набір історичних речей, які б в реальності в одному комплекті просто не могли б бути (розліт в елементах строю чи обладунка на сотні років)» [13]. Яскравим прикладом протилежних орієнтацій у реконструкторському русі можуть слугувати «Кам'янець-Подільське військово-історичне товариство» («ми остаточно зрозуміли, що гепання один одного залізяччам по кумполу – не для нас» [13]) та луцький клуб «Лучеськ» («ми не історики, ми рідко занурюємось у глибину історичних книг; нас більше цікавить аспект силової взаємодії з іншими людьми та об'єктами» [18]). Незважаючи на те, що, за словами очільника КПВІТ О. Заремба «Ідеальна мета реконструкції – людина того часу, у відповідному одязі, зі спорядженням, навіть зі способом мислення, притаманним вибраній епосі» [13], військово-історичні реконструктори (на відміну від, наприклад, неоязичників) рідко коли починають «вірити», повністю ідентифікувати себе з людиною минулого, своїм «персонажем». Крім того, оскільки військово-історична реконструкція зазвичай не передбачає відтворення побутових, фольклорних, духовних аспектів етнічної традиційної культури, така діяльність заледве взаємодіє з етнічною/національною ідентичністю реконструкторів.

Військово-історична реконструкція епохи Середньовіччя як діяльність з відтворення матеріально-технічної культури та подій (в ігровій формі) певної історичної епохи здобула популярність на території України з кінця 1980-х рр. і стрімко поширилась впродовж 2000-х рр. Реконструкторський рух існує у формі клубів, асоціацій та неформальних груп любителів старовини, які самотужки вивчають та відтворюють одяг, обладунки, зброю і тактику обраної епохи. Найактивніше застосування реконструйованих форм відбувається під час полігонних (польових) ігор та фестивалів історичної реконструкції, які зазвичай влаштовуються на території покинутих або перетворених на пам'ятку фортифікаційних споруд (замків, фортець).

Військово-історична реконструкція передбачає ігрові змагання із застосуванням відтвореної зброї, бойові характеристики якої (передовсім гострота й товщина леза, матеріал наконечника стріли та спису) для цього свідомо знижуються. Під час деяких фестивалів допускаються холості постріли з історичних видів вогнепальної зброї, ручної та легкої гарматної, а також кінні бої, піротехніка, автентичні способи передачі сигналів.

Рух військово-історичної реконструкції можна описати як систему, що має свій порядок, норми й правила (регламент поєдинків, процес організації полігонної гри тощо), а також як субкультуру зі своїми цінностями, стилем та фольклором.

Особисті цілі й мотивації реконструкторів варіюються від щирої зацікавленості у наддетальному відтворенні старовини до змагально-ігрових, спортивних аспектів. Важливим, на наш погляд, є те, що ідентичність реконструкторів зазвичай обмежена рамками субкультури, вони не повністю ототожнюють себе з образом, «персонажем», якого грають, зберігаючи на тлі свідомості ідею історичної, культурної та ментальної дистанції.

Список використаної літератури та джерел

1. Алещенко Л. В. Фольклор сучасного міста: історична реконструкція як різновид молодіжних субкультур у системі постфольклору // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – К.: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2012. – С. 349-356.
2. Аніпко Н. П. Військово-історичний туризм в середньовічних замках та фортецях України // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2015. – Вип. 744-745: Географія. – Чернівці, 2015. – С. 83-85.
3. Бойові правила. Історичний фестиваль «Русь Пересопницька» [Електронний ресурс] // Вконтакте.ру [сайт]. – Режим доступу: https://vk.com/topic-70569103_32248279 (06.04.2017).

4. Гайдай С. В., Гавриленко К. О. Історичні фестивалі та військово-історичні реконструкції на основі історико-культурних заповідників України // Географія та туризм. – 2012. – Вип. 23. – С. 81-86.
5. Древній Київ у «Парку Київська Русь» - архітектура і дух великої епохи [Електронний ресурс] // Парк Київська Русь [сайт]. – Режим доступу: <http://parkkyivrus.com/ua/pro-drevnij-kijiv/item/1-arkhitektura-i-duk-h-velykoj-epokhy> (06.04.2017).
6. Историческое фехтование. Одесские рыцари поучаствуют в «Битве Наций» [Електронний ресурс] // Одесса спорт [сайт]. – Режим доступу: http://odessa-sport.info/index.php?option=com_content&view=article&id=11156:istoricheskoe-fehtovanie-odesskie-rytsari-pouchastvujut-v-bitve-natsij (06.04.2017).
7. Клуб історичної реконструкції «Вѣверица» [Електронний ресурс] // Вконтакте.ру [сайт]. – Режим доступу: https://vk.com/veverica_bc (06.04.2017).
8. Клуб історичної реконструкції «Вітальєри» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vitaliery.blogspot.com/> (06.04.2017).
9. Навчальна програма з позашкільної освіти науково-технічного напрямку «Історична реконструкція» / упоряд. Є. Є. Рязанцев, Л. А. Дейдиш. – К.: Український державний центр позашкільної освіти, 2014. – 37 с.
10. На Молдаванке открылся первый в Одессе зал исторического фехтования [Електронний ресурс] // Думская.нет [сайт]. – Режим доступу: <http://dumskaya.net/news/na-moldovanke-uchat-sragatsyaka-kak-nastoyaschij-r-037636> (06.04.2017).
11. Один в прошлом / Alone in the Past [Електронний ресурс] // YouTube [сайт]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=NWs_I7eYIVI (06.04.2017).
12. Петренко О. С. Субкультури рольовиків і реконструкторів в Україні // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. – 2012. – № 2. – С. 126-133.

13. Пустиннікова І. Козаки і гоблолицарі. В Україні – бум історичної реконструкції [Електронний ресурс] // Тексти [сайт]. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/solodko/read/6147/Kozaky_i_goblolycari_V_Ukrajini__bum (06.04.2017).
14. Реконструкція [Електронний ресурс] // Tangar [сайт]. – Режим доступу: <http://tangar.org/rekonstrukciya/> (06.04.2017).
15. Сайт Кам'янець-Подільського військово-історичного товариства [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://кура.in.ua/> (06.04.2017).
16. Середньовічний бій визнали видом спорту в Україні [Електронний ресурс] // Уніан [сайт]. – Режим доступу: <https://sport.unian.ua/othersports/1703662-serednovichniy-biy-viznali-vidom-sportu-v-ukrajini.html> (06.04.2017).
17. «Сталева троянда» у Луцьку [Електронний ресурс] // Луцьк неформатний [сайт]. – Режим доступу: <http://lutsk.myneformat.com/2007/08/22/staleva-troyanda-u-lutsku/> (06.04.2017).
18. Сучасні лицарі, ельфи та маги у Луцьку. Хто вони? [Електронний ресурс] // Волинські новини [сайт]. – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/culture/suchasni-lytsari-elfy-ta-mahy-u-lutsku-khto-vony/> (06.04.2017).
19. «Ту Стань!» - тут кожен може стати частинкою дійства [Електронний ресурс] // Тустань [сайт]. – Режим доступу: <http://tustan.ua/tu-stan/> (06.04.2017).
20. Фестиваль исторической реконструкции «Белый бастион» [Електронний ресурс] // Вікна Одеса [сайт]. – Режим доступу: http://viknaodessa.od.ua/krepost/?festival_beliy_bastion (06.04.2017).
21. Часть одесских «рыцарей» перебралась в оккупированный Крым: «Стальная лига» пройдёт в Судак [Електронний ресурс] // Думская.нет [сайт]. – Режим доступу: <http://dumskaya.net/news/chast-odesskih-rycarej-perebralas-na-okkupirovan-037706/> (06.04.2017).

Valentin Dolgochub

**MILITARY-HISTORICAL RECONSTRUCTION OF THE MIDDLE
AGES IN UKRAINE IN THE BEGINNING OF THE 21ST C.**

In this article genesis and evolution of the medieval warfare game reproduction in Ukraine is considered. The typical model of historical reconstruction club creation is analyzed and the extension of such clubs net in the 1990-2000s is traced. The author pays attention to places (spaces) of reconstruction and to subcultural folklore of the historical reconstructors.

Key words: *military-historical reconstruction, historical fencing, medieval combat, subculture.*